

Citation:

P.J. Sijpesteijn, Levensbericht B.A. van Groningen, in:
Jaarboek, 1988, Amsterdam, pp. 118-124

Bernhard Abraham van Groningen

Bernhard Abraham van Groningen

20 mei 1894 – 1 maart 1987

Nog geen drie maanden voor zijn drieënnegentigste verjaardag is Bernhard Abraham van Groningen op 1 maart 1987 te Leiderdorp overleden.

Op 20 mei 1894 werd hij als de tweede van vijf kinderen van het echtpaar Rudolf van Groningen en Johanna Roskam te Twello geboren. Omdat zijn vader eind 1894 als hulpprediker aan de Nederlandse Evangelische Gemeente te Brussel verbonden werd, verhuisde het gezin Van Groningen naar de Belgische hoofdstad. Aldaar bezocht Van Groningen het Athenée Royale en schreef zich in 1912 als student humanarum litterarum in aan de Université Libre de Bruxelles. In die tijd leerde Van Groningen Frans spreken, welke taal hij als zijn moedertaal beheerste. Zijn volledige tweetaligheid stelde hem later mede in staat een belangrijke rol in internationaal verband – met name als voorzitter van de Fédération Internationale des Etudes Classiques – te spelen. In die periode verwierf hij zich ook de perfecte taalbeheersing, die hem later per definitie in zuidelijke landen meer krediet gaf dan in noordelijke. Wanneer België in 1914 door de Duitsers onder de voet gelopen wordt, verlaat hij dat land en zijn familie. In 1915 schrijft hij zich in aan de Universiteit te Groningen, alwaar hij op zaterdag 5 april 1919 om 3 uur 's namiddags met goed gevolg zijn doctoraal examen klassieke letteren aflegt. Twee jaar later behaalde hij cum laude de doctorstitel op grond van een proefschrift handelend over een semi-literaire te Oxyrhynchus in Egypte gevonden papyrus. Zijn promotor was de oud-historicus A.G. Roos.

In 1920 was hij in het huwelijk getreden met Sophia Catherina van der Poel, die in 1932 in het kraambed overleed. In 1934 huwde hij Elisabeth Maria van der Poel, die hem in 1960 ontviel. Kinderen heeft hij nooit gehad.

Na korte tijd leraar, conrector en rector achtereenvolgens te Groningen, Leeuwarden en Assen te zijn geweest en sinds 1925 tevens privatdocent in de Griekse papyrologie aan de Rijksuniversiteit te Groningen, wordt hij in 1928 tot hoogleraar in de Griekse taal- en letterkunde en de Griekse oudheden aan de Rijksuniversiteit te Leiden benoemd en zal deze functie tot zijn emeritaat in 1964 blijven uitoefenen. In de cursus 1949–1950 was hij rector magnificus. Drieëndertig promoties, waarvan vele cum laude, zijn tijdens zijn professoraat onder zijn leiding tot stand gekomen. Zijn lijst van meer dan 200 publikaties, die te vinden is in de bundel *‘Over Hellas en Hellenen*, [een bundel, waarin een keur van zijn in het Nederlands geschreven opstellen over onderwerpen betreffende de Griekse oudheid is opgenomen, die hem ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag in 1964 werd aangeboden en die in zekere zin de functie vervult van een door Van Groningen altijd met klem van de hand gewezen en dus nimmer aanvaard Festschrift] is niet aanzienlijk uitgebreid, hoewel ná 1964 nog enige van zijn belangrijkste publikaties verschenen zijn (vgl. het Adden-

dum aan het eind van dit In Memoriam). Mei 1967 treft hem een attaque, die het hem voor de rest van zijn leven onmogelijk maakte verantwoord wetenschappelijk werk te verrichten, hoewel hij nog zo veel van plan was en energiek gepoogd heeft zijn handicap te overwinnen.

Van Groningen's wetenschappelijk belang is zowel op negatieve als op positieve wijze gehonoreerd. Negatief toen de Duitsers hem op 7 augustus 1942 als gijzelaar naar Sint Michelsgestel transporteerden (op 1 juni daaraan voorafgaand had Van Groningen ontslag als hoogleraar gevraagd. Het was hem eervol verleend!). Sinds eind oktober 1943 leefde hij te Steenwijk in ballingschap. De positieve blijken van waardering zijn evenwel veel talrijker en belangrijker geweest. Reeds in 1929 werd hij adviserend lid van de Maatschappij van Nederlandse Letterkunde; in 1935 lid van onze Akademie, waarvan hij van 1949 tot en met 1964 voorzitter van de Afdeling Letterkunde is geweest; in 1950 lid van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, en in 1953 buitenlands lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van Wetenschappen Letteren en Schone Kunsten te Brussel. De Universiteit van Belfast vereerde hem in 1949 met een eredoctoraat, die van Thessaloniki deed hetzelfde in 1951. In 1957 kende de Universiteit van Luik hem de eremedaille toe. Hij was Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en Commandeur in de Orde van Oranje Nassau.

Bekijken we Van Groningen's lijst van publikaties van vóór 1928, het jaar waarin hij tot hoogleraar te Leiden werd benoemd, dan valt op, dat deze van historisch-papyrologische aard zijn. Daartoe behoort de in 1924 verschenen studie *Le gymnasarque des métropoles de l'Égypte romaine*, die met recht ook thans nog als een standaardwerk beschouwd wordt. Toch werd hij te Leiden tot hoogleraar in de Griekse taal- en letterkunde benoemd (de toevoeging 'en de Griekse oudheden' zal ook wel de papyrologie gedekt hebben. Op een voordracht voor Oude geschiedenis te Amsterdam was zijn naam al eerder als tweede voorgekomen.) Deze benoeming is evenwel niet zo verbazingwekkend, als mag lijken gezien de aard van zijn publikaties tot op dat tijdstip, wanneer we zijn proefschrift nader beschouwen. Als uitgangspunt voor dit in het Latijn geschreven slechts 84 pagina's tellende boekje, waaraan 21 stellingen – uiteraard geen enkele schertsstelling – waren toegevoegd, nam hij Papyrus Oxyrhynchus XI 1380, een bijna 300 regels tellende papyrus uit het begin van 1de eeuw van onze jaartelling, die een invocatie van de in Hellenistische tijd zeer populaire godin Isis bevat. Regel voor regel becommentarieert Van Groningen de epitheta van de godin en geeft daarbij blijk van zo'n grote kennis van en inzicht in de Griekse literatuur, dat zijn benoeming te Leiden beslist niet als een crediet-benoeming beschouwd mag worden. Ook ná 1928 blijft hij de papyrologie trouw: hij geeft zelf papyri uit; becommentarieert en corrigeert het werk van anderen; schrijft over de nieuwigheden, die vrijwel elke papyrus biedt. Ná 1928 liggen zijn verdiensten voor de papyrologie evenwel meer op organisatorisch gebied: hij is medeverantwoordelijk voor de publikatiereeks *Papyrologica Lugduno-Batava* en is één van de redacteurs van de *Berichtungsliste*. Tezamen met Martin David, met wie hij ook een internationaal gebruikt handboek, *The Papyrological Primer* (4de editie, Leiden 1956), schrijft, richt hij in 1935 het Leids Papyrologisch Instituut op. Daar zijn, vooral tijdens de zaterdagochtend, colleges waaraan naast David ook de rechtshistoricus Van Oven deelnam, vele studenten van verschillende faculteiten in

de mogelijkheden en de onmogelijkheden van de papyrologie ingewijd. Eindeloos kon Van Groningen doorvragen, totdat voor hemzelf en voor de deelnemers een bevredigende oplossing van een probleem was bereikt. Zijn pedagogische kwaliteiten traden daarbij duidelijk aan het licht: nooit 'kraakte' hij, die gevreesd was om zijn soms scherpe tong, een al te haastig getrokken conclusie van een beginneling, hoewel hij die wel zeer vaak weerlegde. Naderhand is menig door hem daar naar voren gebracht idee door zijn studenten in publikaties verwerkt. Zijn benoeming tot president d'honneur van de Association Internationale de Papyrologues is de belangrijkste erkenning, die hem op dit vakgebied ten deel gevallen is.

Het merendeel van zijn publikaties ná 1928, waarvan er om begrijpelijke redenen geen enkele in het Duits geschreven is, heeft betrekking op de Griekse literatuur en op de Griekse cultuur.

Wanneer men de lijst van zijn publikaties overziet, valt de enorme verscheidenheid van de door hem bestudeerde onderwerpen op. Er is niet één bepaalde periode of één bepaald genre, waartoe hij zich beperkt heeft. Anderzijds valt niet te ontkennen, dat binnen de Griekse literatuur, die – het kan niet verheeld worden – zich voor hem beperkte tot de Griekse literatuur van de klassieke periode, zijn voorliefde naar de archaische poëzie uitging. Aan het feit, dat hij zich bijzonder tot poëzie aange trokken voelde, zal zijn grote muzikaliteit niet vreemd geweest zijn (reeds als twaalfjarige bespeelde hij te Brussel het kerkorgel. Ook toen hij in Groningen en Leeuwarden woonde, was hij een gewaardeerd organist in de kerk). Opvallend is ook, dat hij het niet beneden zijn waardigheid geacht heeft het niet klassiek geschoolde publiek deelgenoot te maken van de Klassieke oudheid. Artikelen in de *Winkler Prins Encyclopedie*, zowel als bijdragen in kranten en algemeen culturele tijdschriften (Van Groningen was jarenlang redacteur van de *Gids*) getuigen daarvan. Deze niet in de eerste plaats voor collegae bestemde opstellen zijn in helder Nederlands, ontbloot van technische en moeilijke woorden, geschreven. Onmiddellijk na het bekend worden van de papyrus, die de Dyskolos van Menander bevat, publiceerde hij in *Mnemosyne* kritische noten op bepaalde regels, gevolgd door een 160 pagina's tellende Verhandeling bij onze Akademie, waarin de gehele tekst kritisch bestudeerd wordt, gaf hij in de *Gids* een humoristische vertaling van dit enigszins boertige stuk, en verzorgde hij voor studenten en scholieren een tekstuitleg. Zijn belangstelling voor het onderwijs blijkt uit laatstgenoemde publikatie (men denke ook aan zijn uit vijf delen bestaand commentaar op de Historiën van Herotodus, dat door vele generaties scholieren en studenten met nut gebruikt is), maar komt ook tot uitdrukking in de vele publikaties, die hij aan het onderwijs gewijd heeft. Zijn mening stak hij nooit onder stoelen of banken en met argumenten omkleed gaf hij zijn visie op zeer uiteenlopende problemen: over toelating tot de universiteit, de lange studieduur, de vraag, of er te Rotterdam een universiteit moest komen. Als adviseur van de minister van Onderwijs kon hij een grote invloed ten goede uitoefenen.

Om een oordeel te vellen over de waarde van zijn publikaties op het gebied van de Griekse literatuur en cultuur ben ik minder gekwalificeerd (ik ben papyroloog, volgens sommigen zelfs een oud historicus, maar beslist geen Graecus!). Het grote aantal recenties, dat op al zijn opera maiora verschenen is, is significant en zij bevatten deskundiger oordelen dan ik kan geven. Naast veel lof ontbreekt kritiek uiteraard ook niet. Desalniettemin wil ik op een aantal feiten wijzen, die ook de niet-

specialist moeten opvallen. In de eerste plaats het baanbrekend werk, dat Van Groningen verricht heeft. Hij was de eerste, die een uitvoerig commentaar schreef op het tweede boek van de Pseudo Aristotelische *Oeconomicus* (1933). Sindsdien is er geen ander commentaar op dit werk verschenen. Kenmerkend voor deze studie – en deze kenmerken zullen voor alle werken van Van Groningen karakteristiek blijven – zijn de perfecte beheersing van het Grieks en de diepgang van zijn gedachten. Oppervlakkigheid was hem een gruwel. Op speelse wijze demonstreerde hij zijn perfecte kennis van het Grieks door zijn studenten en anderen bij feestelijke gelegenheden Griekse gedichtjes te sturen. Wie had zich intensief met de fragmenten van Pindarus' *scolia*, drinkliederen, beziggehouden, voordat Van Groningen in 1960 zijn *Pindare au banquet* het licht deed zien? Een kritisch en explicatief commentaar wijdde hij aan deze op het eerste gezicht zo weinig interessante en weinig belovende, laat staan inspirerende fragmenten. Toen hij in 1966 zijn omvangrijke, 462 pagina's tellende commentaar op het eerste boek van het werk van de vde eeuwse dichter Theognis publiceerde, kon hij zich niet op voorgangers baseren. Stimulerend zijn alle publikaties van zijn hand ook, hoewel men zich in sommige gevallen af kan vragen, of zijn conclusies houdbaar zijn (ik denk met name aan het in 1953 verschenen *La Poésie verbale grecque*).

Wat ook de waarde van Van Groningen's wetenschappelijke studies moge zijn – en laten we niet vergeten, dat iemand's wetenschappelijke prestaties niet alleen aan zijn geschriften afgemeten kunnen worden, maar dat we ook iemands invloed op zijn leerlingen moeten incalculeren –, er kan geen twijfel over bestaan, dat hij zich zijn gehele leven met hart en ziel en met inspanning van al zijn krachten en niet te miskennen capaciteiten aan de Griekse cultuur, de verspreiding en de bescherming daarvan, gewijd heeft. Hard heeft hij gewerkt. Hard was hij: voor zichzelf in de eerste plaats, maar ook voor zijn studenten, zijn medewerkers en zijn verdere omgeving. Met minder dan het beste, dat iemand kon geven, wenste hij geen genoegen te nemen ook in het belang van degene, die het regardeerde. De kwalificatie 'hardvochtig', die de schrijver van het In Memoriam, dat aan Van Groningen gewijd is in het Leidse Universiteitsblad *Mare*, hem toedicht, is misplaatst! Hardvochtigheid is wel het laatste verwijt, dat men Van Groningen zou kunnen maken. Velen denken met dankbaarheid, eerbied en liefde aan deze onmiskenbaar grote geleerde en mens terug.

*Bibliografie van B.A. van Groningen na 1964*¹

1963

207. *Brieven op papyrus*. Elseviers Maandblad 'De Kern' xxxiii, 11, 68–74.

208. *Les Bacchantes de Théocrite*. Miscellanea Rostagni, Torino, 338–349.

209. *Het Griekse epigram*, + vijf vertalingen. Krekels in Olijventuinen. Den Haag.

1964

210. *Bedwongen hartstocht of hoe bouwde de Griek zijn beschaving op?* Leiden, 98 blz.

¹ Vervolg van de 'Lijst van Geschriften', zoals gegeven op de pagina's 266 t/m 274 van *Over Hellas en Hellenen*, Amsterdam, 1964.

211. *Pindarus en de wereld waarin hij leeft*. Forum der Letteren V, 57-66.
 212. *Short Manual of Greek Palaeography*. Third edition (Vgl. nr. 60 en 150).
 213. *L'Égypte dans le mouvement poétique*. Actes Xe Congrès internat. de Papyrologues, Wrocław-Varsovie-Cracovie, 27-38.

1965

214. *General Literary Tendencies in the Second Century A.D.* Mnemosyne xviii, 41-56.
 215. Κρῶσις. Hermeneus xxxvi, 189-201 + 211.
 216. *Papyrological Primer*, Fourth edition (Vgl. nr. 59, 82 en 127).
 217. *De Mythe in de Griekse tragedie. Mythe in de litteratuur*. Voordrachten School voor Taal- en Letterkunde 1964/5, Den Haag, 6-26.
 218. *In memoriam E.J. Dijksterhuis*. De Gids, 128, 3-5.
 219. *Levensbericht J.C. van Oven*. Jaarb.v.d.Mij.v.Letterkunde 1964/5, 107-110.

1966

220. *Théognis*. Le premier livre. Verhandelingen Kon. Nederl. Akademie van Wetenschappen lxxii, 1, 462 blz.
 221. *Litteraire vormen der Griekse verbeelding*. Forum der Letteren vii, 191-202.
 222. *Herodotus Historiën*. Deel iv, commentaar op boek iv-vi, second edition (Vgl.nr. 115).
 223. Πέτρου Δόχου, 'Αθάνατα μὲν' (P. Paaltjens, Immortellen xlix). Hermeneus xxxvii, nr. 9, 197.
 224. Μαρτίνου Καιναυλίου, Γυνὴ Μήτηρ, (M. Nijhoff, *De Moeder de vrouw*). Hermeneus xxxvii, nr. 9, 198.

1967

225. *Short Manual of Greek Palaeography*. Fourth edition (Vgl.nr.60, 150 en 211).
 226. *Sam Eitrem*. Jaarboek Kon. Nederl. Akademie van Wetenschappen.
 227. *Functieveranderingen der Griekse Poëzie*. Med. Kon. Nederl. Akademie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde, 30, 8, 17 blz.
 228. *The Living Heritage of Greek Antiquity*. Paris/Den Haag, 7-10 en 278-293.
 229. *Herodotus de Vader der geschiedenis en zoon van het epos*. De Muze der Geschiedenis. Voordrachten School voor Taal- en Letterkunde 1966/7, Den Haag, 5-33.

1968

230. *Ad Anthol. Palat.* ix, 241, Mnemosyne xxi, 76.
 231. *Aristotelis*. Economique. Texte établi par B.A. van Groningen et A. Wartelle. Paris. xxxi + 111 blz.

1969

232. *Keizer Julianus*. Forum der Letteren x, 140-153.

1971

233. *Empédocle, poète*. Mnemosyne xxiv, 169-188.

1978

234. *Euphorion. Les témoignages. Les fragments. Le poète et son oeuvre.* Amsterdam, VIII + 303 blz.

1979

235. *De eerste ode van Sappho.* Hermeneus LI, 363.